

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL
NAZİRLİYİ**

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

57.13.01 - SAMİ DİLLƏRİ (İBRİ DİLİ)

ixtisası üzrə doktorluq imtahanı üçün

PROQRAM

ŞƏRQŞÜNASLIQ FAKÜLTƏSİNİN

ELMİ ŞURASINDA TƏSDİQ OLUNMUŞDUR

PROTOKOL № 3, 27 fevral, 2020-ci il tarixli

Bakı – 2020

Şərqsünəslıq fakültəsinin dekanı:

professor Elxan Əzizov

Metodiki şuranın sədrı:

professor Mehdi Kazımov

Ərəb filologiyası kafedrasının müdiri:

dosent Vüqar Qaradağlı

Tərtib edən:

dosent əvəzi Təranə Hüseynbalayeva

Izahat vərəqi

İbri dilinin çox böyük tarixə malik olması, uzun tarixin inkişaf dövrü keçirməsi haqqında ümumi məlumatın verilməsi. İki min ildən çox bir müddətdə ölü dil hesab olunmuş İbri dili 19-cu əsrdən etibarən dirçəldilmiş və bu dildə publisistik, elmi, ədəbi əsərlər yazılmağa başlanmışdır. Bu dövəndə isə İbri dili yalnız dini poeziya və duaların yazılmasına xidmət göstərmişdir.

İbri dilinin aşağıdakı tarixi inkişaf mərhələləri müəyyənləşdirilmişdir:

Əhdi-Ətiq İbri dili;

Əhdi-Ətiqdən sonrakı dövr;

Talmud və Mişna dövrü (bu dövrə həmçinin İlkın paytanlar və piyyutlar, Ölü dəniz əlyazmalarının meydana gəlməsi, Masorçuların fəaliyyəti da daxildir);

Orta əsr yəhudi filoloqlarının fəaliyyəti və ilk filoloji əsərlərin yaradıldığı dövr;

Xasid ədəbiyyatı; Kabbala və mistik cərəyanın inkişafı dövrü;

Dilin dirçəldilməsi prosesi və bu prosesdə Eliyezer Ben Yəhudanın rolu; Yəhudi alimləri tərəfindən klassik dil üçün zəruri olan qrammatik normaların işlənilib hazırlanması.

Programın məzmunu

İbri dilinin geneoloji və tipoloji xüsusiyyətləri haqqında məlumat. Sami dillər qrupuna mənsub olması. Sami dillərin müxtəsər təsnifatı. İbri sözlərinin əsasən üç, nadir hallarda dörd samitdən ibarət olması və bunların kök samitləri adlandırılması. İbri əlifbası və fonetikasının əsas xüsusiyyətləri, samit və sait səslərin fonetik xüsusiyyətləri, tarixi evolyusiya nəticəsində baş vermiş dəyişikliklər, ibri səslərinin digər sami dillərindəki səslərlə münasibəti, ümumsami mənşəli sözlərdə samit səs fərqləri haqqında ümumi məlumat. Saitlərin yazıda yalnız hərəkələr vasitəsilə ifadə edilməsi, hərəkəli və hərəkəsiz mətnlərin fərqləri. Saitlərin ibri dilində qrammatik və leksik mənə əmələ gətirməsi. İbri dilinin söz yaradıcılığında daxili fleksiya, geminasiya, reduplikasiya və affiksasiyanın (perfiksial və suffiksial söz yaradıcılığı) rolu.

Prefiks və suffikslərin əlavə edilməsi ilə, həmçinin daxili fleksiya vasitəsilə kök samitlərindən müxtəlif sözlərin düzəldilməsi.

Fonetika, transkripsiya və yazı

Sait və samitlər. İbri dilində əsasən 5 sait və 22 samit fonemin olması. Samitlərin transkripsiyası. əlavə samitlər və onların qereş işarəsi ilə düzəldilməsi (c, j, ç). Qısa və uzun saitlər. Boğaz samitləri və onların sait səslərə təsiri. İki formada yazılan samitlər.

Heca. Açıq və qapalı heca. qısa və uzun heca. İbri dilində hecanın daim samitlə başlanması. Heca başında və ya sonunda iki saitsiz samitin ola bilməməsi.

Vurgu. Vurgunun sözün sonuna düşməsi. İstisna olaraq seqolyat formalarda (iki seqolun yanaşı gəlməsi) vurgunun sondan əvvələ düşməsi.

İbri əlifbası. Hərflərin sağdan sola yazılması. İbri əlifbasında saitləri bildirən hərflərin və baş hərflərin olmaması. Uzun i, e, u, o saitlərinin samitlərlə (yud və vav) göstərilməsi. Sözlərin bir sətrdən digər sətərə keçirilə bilməməsi. Hərflərin həm yazı, həm də çap xəttində bir-birinə

bitişik yazılmaması. İki şəkildə yazılan samitlər. əlifbanın əlavə hərfləri.

Diakretik işarələr (nekudot), hərəkələr.

Diakretik işarələr məfhumunun dar mənada qısa saitləri bildirən oxu işarələrinə, geniş mənada isə bütün köməkçi oxu işarələrinə aid edilməsi. Bu işarələrin yalnız Dini ədəbiyyat, bəzi dərslik və lüğətlərdə işlədilməsi. İbri mətnlərinin əksər halda hərəkəsiz olması və bu kimi mətnlərin oxunması üçün qrammatik və leksik biliyin zəruri olması.

Morfologiya

Morfologiyanın tərifi. Morfologiya qrammatika elminin bir hissəsi kimi. Morfologiyanın tədqiqat obyektləri.

Nitq hissələrinin bölgüsü. Nitq hissələrinin ibri qrammatikasında üç qrupa bölünməsi. İsim, sifət, say, əvəzliyin və həmçinin zərflərin bir hissəsinin ad qrupuna, feil, feili sifət və məsdərlərin feil qrupuna, ön qoşma, bağlayıcı, hissəcik və habelə zərflərin bir hissəsinin köməkçi nitq hissələrinə daxil edilməsi. Ad qruplu sözlərin

ümumi qrammatik xüsusiyyətləri. Feil qruplu sözlərin ümumi qrammatik xüsusiyyətləri. Köməkçi sözlərin ümumi qrammatik xüsusiyyətləri.

İsim. İsmın tərifi və qrammatik kateqoriyaları. İsimlərin müəyyənliyi. Müəyyənliyin morfoloji və sintaktik yollarla ifadəsi. İsimlərin qrammatik cinsi. İsimlərin kəmiyyəti. İbri dilində isimlərin hallanmaması. Seqolyat isimlər. Katl, kitl, kutl tipləri. Seqolyat isimlərin bitişən əvəzliliklərlə işlədilməsi. Boğaz samitlərin seqolyat isimlərdə sait səslərə təsiri. Seqolyat isimlərdə vurğunun yeri. İsimlərin mənaca növləri. Konkret isimlər. Mücərrəd isimlər. Xüsusi isimlər. Şəxs adlarının ifadəsi. Ümumi isimlər. Topluluq bildirən isimlər. Təklük bildirən isimlər. İsimlərin quruluşca növləri.

Sifət. Sifətin tərifi. Sifətin müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik, cins, kəmiyyət və hal kateqoriyaları cəhətdən ismə bənzəməsi. Sifətlərin mənaca növləri. Sifətlərin quruluşca növləri. İbri dilində sadə sifət. Düzəltmə sifətlər. Sifətin dərəcələrinin morfoloji və sintaktik yolla bildirilməsi.

Say. Sayın tərifi. Sayın müəyyənlik, cins, kəmiyyət kateqoriyaları cəhətdən ismə bənzəməsi. Sayların mənaca növləri. Miqdar sayları, onların müəyyən və kəsr saylarına bölünməsi. Sıra sayları və onların sifətlərə olan münasibəti. Mürəkkəb sayların əmələ gəlməsi zamanı sayların isimləşməsi və status constructus forması.

Əvəzlik. Əvəzliyin tərifi. Əşya və əlamətləri ümumiləşmiş halda ifadə etməsi. Əvəzliyin müəyyənlik, cins və kəmiyyət kateqoriyaları. Əvəzliklərin mənaca növləri. Şəxs əvəzlikləri. İşarə əvəzlikləri. Sual əvəzlikləri. Qeyri-müəyyən əvəzliklər. Təyini əvəzliklər. Mənsubiyyət və tamamlıq bildirən bitişən əvəzliklər. Aid əvəzliklər. Əvəzliyin sərbəst və bitişik forması. Bitişən əvəzliklər: isim və feillə işlədilən bitişən əvəzliklər.

Feil. Feilin tərifi. Feilin qrammatik kateqoriyaları: təsirlik, növ, zaman, şəxs, cins, kəmiyyət və forma. Təsirli və təsirsiz feillər. Feillərin əsasən iki növdə: məlum və məchulda olması. Digər növ əlaqələrinin (icbar, qarşılıqlıq vəs.) feillərin bəzi düzəltmə şəkillərində (bablarında) təzahür etməsi. Feilin morfoloji

cəhətdən yalnız iki zaman bildirməsi: keçmiş zaman və indiki -gələcək zaman. Feillərin mənaca növləri. Feillərin kök samitlərinin fonetik xüsusiyyətinə görə bölgüsü. İbri dilində feilin əsasən iki zaman formasında təzahir etməsi, indiki zamanın isə feili sifət vasitəsilə ifadə olunması. Feillərin məlum və məchulda olması. Feillərin yeddi babla işlədilməsi. Feil bablarında feillərin təsriflənmə forması, hər bir feil babının ayrılıqda nəzərdən keçirilməsi. Salim və qeyri-salim feil formaları və onların bütün bablarda təsriflənmə xüsusiyyətləri.

Zərf. Zərfin tərif. Hərəkətin, halın, keyfiyyətin necəliyini, tərzini, əlamətini, yerini və zamanını bildirməsi. Zərflərin bir tərəfdən ad qruplu, digər tərəfdən isə feil qruplu sözlərlə əlaqədar olması. Zərfin quruluşca bövləri. Düzəltmə zərflərin əmələgəlmə yolları.

Ön qoşma. Ön qoşmanın tərif və köməkçi nitq hissələrinə daxil edilməsi. Ön qoşmaların idarəsi. Ön qoşmaların mənaca növləri. Ön qoşmaların quruluşca növləri. Bitişik və ayrı yazılan ön qoşmalar. Ön qoşmaların artiklla

işlədilməsi. Ön qoşmaların bitişən əvəzliliklərlə işlədilməsi.

Bağlayıcı. Bağlayıcının tərifı və köməkçi nitq hissələrinə daxil edilməsi. Bağlayıcıların mənaca növləri. Bağlayıcıların mənə və sintaktik vəzifələrinə görə iki əsas qrupa bölünməsi.

Ədat. Ədatın tərifı və köməkçi nitq hissələrinə daxil edilməsi. Ədatların mənaca növləri. Təsdiq ədatları. Sual ədatları. İnkər ədatları. Təsdiq hökmünü qüvvətləndirən ədatlar. Xitab ədatları. Ayırma ədatları. İşarə ədatı. Nida ədatı. Aid ədatlar. Birgəlik ədatı. Müəyyənlik ədatı. Məhdudiyyət ədatları.

Sintaksis

Sintaksisin tərifı. Sintaksis - qrammatika elminin bir hissəsi kimi. Sintaksisin tədqiqat obyektləri.

Sintaktik əlaqələr: uzlaşma, idarə, qarşılıqlı idarə və yanaşma. Uzlaşma əlaqəsində tabe olan sözün tabeəddici sözlə cins, kəmiyyət, hal, müəyyənlik və qeyri-müəyyənliyə görə uzlaşması.

İdarə əlaqəsindən idarə olunan sözün idarəedici sözdən sonra gələrək təsirlik və ya yiyəlik halda olması.

Qarşılıqlı əlaqədə, birinci tərəf ikinci tərəfi idarə etdiyi kimi, ikinci tərəfin müəyyənlik və bəzən cins cəhətdən birinci tərəfi idarə etməsi. Yanaşmada tərəflər arasındakı əlaqənin qrammatik dəyişikliklə deyil, məna vasitəsi ilə yaranması.

Söz birləşmələri. Söz birləşmələrinin tabeli və tabesiz olmaq üzrə iki əsas qrupa bölünməsi və bu bölgünün birləşməni təşkil edən tərəflər arasındakı sintaktik əlaqələrdən asılı olması.

Feili söz birləşmələri. Təsirli və təsirsiz feilin isimlə birləşməsi. Feilin məsdərlə, feilin zərflə birləşməsi. İsmi söz birləşmələri, onların uzlaşan, uzlaşmayan və qarışıq təyini söz birləşmələrinə bölünməsi. Uzlaşan təyini söz birləşmələri. Uzlaşmayan təyini söz birləşmələri. İzafət (status konstruktus - smixut) birləşməsi və onun təyinlik xüsusiyyəti. Qarışıq birləşmə və onun uzlaşan və uzlaşmayan təyini söz birləşmələrinin birgə işlədilməsindən əmələ

gəlməsi. Qarışıq birləşmədə uzlaşan təyinlərin yeri və uzlaşma xüsusiyyəti.

Cümlə. Cümlənin tərifı, onun ifadə məqsədinə və intonasiyaya görə nəqli, sual, təhriki və nida cümlə növlərinə bölünməsi. Həmin bölgünün təkcə sadə deyil, mürəkkəb cümlələrə də aid edilməsi. Cümlənin quruluşa görə təsnifatı. Sadə və mürəkkəb cümlə. Sadə cümlədə xəbərin ad qruplu və ya feil qruplu sözlərlə idarə olunması. İsmi xəbərlı cümlənin əmələ gəlməsi və növləri. Mürəkkəb cümlənin əmələ gəlmsi və növləri. Tabeli və tabesiz mürəkkəb cümlə. Tabeli mürəkkəb cümlədə baş və budaq cümlədə söz sırası. Budaq cümlələrin təsnifatı.

Cümlə üzvləri. Cümlə üzvlərinin baş və ikinci dərəcəli üzvlərə bölünməsi. Mübtəda və xəbərin baş üzvlə, təyin, tamamlıq və zərflıklərin isə ikinci dərəcəli olması. Cümlənin söz sırası və cümlə üzvlərinin aktual üzvlənməsi.

Leksikologiya

İbri dilinin əsas lüğət fondu və lüğət tərkibi haqqında ümumi məlumat. İbri dilinin

zəngin lüğət fonduna malik olması. Sinonim sözlərin çox olması. Lüğət tərkibinin ümumi sami mənşəli, xalis ibrî mənşəli və digər dillərdən alınma sözlərdən ibarət olması. Alınma sözlər. İbrî dilində arxaizmlər və neologizmlər. İbrî ədəbi dilinin sözdüzəldici vasitələri. Morfoloji vasitələr. Daxili fleksiya və şəkilçilər vasitəsilə düzələn sözlər. Prefikslər vasitəsilə düzələn sözlər. Omonimlər. Sinonimlər. Antonimlər. Frazoloji birləşmələr. Ümumi məlumat. İdiomlar. Sabit idiomlar. Birləşmə idiomlar. Qeyri-sabit idiomlar. Qovuşma idiomlar. Uyuşma idiomlar. İbarələr. Hikmətli sözlər. Atalar sözü. Zərbi-məsəllər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Айхенвальд А.Ю. Современный иврит. М.,1990.
2. Амир И. Таблица русско- еврейских глаголов с фонетической транскрипцией. Иерусалим, 1990.
3. Баркали Ш. Полные таблицы склонения имен. Иер., 1976.
4. Баркали Ш. Полные таблицы спряжения глаголов. Иер., 1972.
5. Гранде Б.М. Введение в сравнительное изучение семитских языков. М., 1972, с. 333 - 360.
6. Гранде Б.М. Грамматический очерк языка иврит // Шапиро Ф. Л. Иврит-русский словарь. М., 1963, с. 663-766
7. Вайнберг Э., Бар- Север Р. Правописание на иврите. Без указ. места изд., 1993.
8. Даниэли Б. Таблица глаголов. Иер., 1982 (на иврите)

9. Зелигер Л. Иврит. Справочное пособие. Иер., 1986 (и др. годы издания).
10. Иврит язык. Краткая еврейская энциклопедия. Иер., 1982, кол. 631-638.
- 11.Иврит-язык возрожденный. Сборник статей. Иер., 1984.
12. Лауден Э., Вайнбах Л. Шеат а-иврит. В 2-х томах. Телль- Авив, 1990.
13. Микра Итон (Хрестоматия газетных текстов). Хайфа, 1990.
14. Соломоник А. Практическая грамматика иврита с упражнениями. Иер., 1997.

Linqafon kurslari

1. Кейс Э., Энох П. Абет у - шма. ХайФа, 1989.
2. Лауден Э., Вайнбах Л. Сихот шел йом-йом. Телль-Авив, 1989.
3. Ремез В., Кириш Л. Ахава бэ-иврит кала (Любовь на легком иврите). Иер., 1990.

Lügətlər

1. Дроп М. Еврейско (иврит)-русский словарь. Тель-Авив, 1989.
2. Иврит-русский и русско-иврит словарь в 2-х томах под ред. Б.Подольского, Т-А-М., 1992
3. Керен И. Русско-еврейский словарь. Тель-Авив, 1990.
4. Лауден Э., Вайнбах Л. +2000. Иврит-иврит-русский словарь для изучающих иврит. Тель-Авив, 1991.
5. Лауден Э., Вайнбах Л. Суперсловарь. Тель-Авив, 1993
6. Шапиро Ф.Л. Иврит-русский словарь, под ред. Б.М. Гранде. М., 1963

Əlavə ədəbiyyat

1. Айхенвальд А.Ю., Корниенко Ю.М. Языковая Ситуация в Израиле.- Языковая ситуация и языковая политика в странах Востока. М., 1985.

2. Бен-Амоц Д., Бен-Егуда Н. Милон олами ле-иврит медубэрэт (Всемирный словарь разговорного иврита). В 2-х томах. Т-А., 1982.
3. Блау И. Основы синтаксиса, части 1 и 2. Иер., 1979 (на иврите).
4. Блау И. Систематическая грамматика иврита, части 1 и 2. Иер., 1975 (на иврите).
5. Гезениус В. Еврейская грамматика. Пер. К.А.Коссовича. С- Пб., 1874.
6. Гурии И. Все хорошо, что хорошо кончается. Сборник пословиц. Иер., 1990.
7. Сапан Р. Милон а-сленг а-исраэли. Иер., 1971.
8. Berman R. (Aronson). Modern Hebrew Structure. Tel- Aviv, 1978.
9. Rabin H. A Short History of the Hebrew Language. London, 1974.

